

LA BATALLA DE VIC (1810), UN EPISODI DE LA INVASIÓ NAPOLEÒNICA DE CATALUNYA

Maties Ramisa i Verdaguer

Historiador

Un dels fets d'armes més rellevants de la guerra del Francès a Catalunya és la coneguda com *batalla de Vic*, que va tenir lloc entre Vic i Tona el febrer del 1810, ara fa dos-cents anys. El nostre poble en va patir directament les conseqüències. Aquest article ens explica com s'esdevingué la batalla, segurament l'episodi bèl·lic més important mai ocorregut a la comarca d'Osona.

47

El dimarts 20 de febrer de 1810, a les set del matí, una bona part de les tropes disponibles del militar Enri- que O'Donnell, capità general de Catalunya, desfilaven cap a la plana de Vic procedents de Moià. Formaven un exèrcit respectable d'uns quinze mil homes, distribuïts en quatre columnes: la primera s'acostava per Tona i incloïa tota la cavalleria; la segona baixava de Collsuspina i es formava en ordre de batalla en arribar prop del pla; la tercera arribava per Sentfores i ocupava les altures de l'oest de la plana; la quarta, composta per varis milers de sometents i de miquelets a les ordres del sacerdot guerriller Francesc Rovira, davallava de les estribacions de Sant Bartomeu del Grau i iniciava un furios atac contra un batalló francès d'infanteria de línia aquarterat a Gurb.

L'objectiu de l'espanyol O'Donnell era aniquilar la divisió napoleònica del general Joseph Souham, establerta a la plana des de mitjan gener, amb el centre d'operacions a Vic i amb destacaments dispersos per les rodalies. Estava a punt de començar l'anomenada *batalla de Vic*, probablement el fet d'armes més important mai ocorregut a la comarca pel volum de les forces contendents.

EL CONTEXT

L'exèrcit imperial havia anat penetrant a Espanya des de final de l'any 1807, sota el pretext de l'ocupació de Portugal, sancionada en el tractat de Fontainebleau amb la monarquia espanyola. A partir del 9 de febrer de 1808, el Cos d'Exèrcit dels Pirineus Orientals havia entrat a Catalunya. Però la intenció secreta de Napoleó era ocupar tota la Península, i per això les seves tropes s'havien anat emparant d'algunes places fortes davant l'astorament de les autoritats espanyoles. L'abdicació dels reis Carles IV i Ferran VII, forçats per l'emperador a Baiona i substituïts pel germà gran de Napoleó -Josep I-, havia desfermat una insurrecció popular antifrancesa des del maig de 1808 que tenia totes les característiques d'una revolució. Així començava la guerra del Francès.

Gravat titulat *La marche sur Vich*, de M.C. Langlois, oficial de l'exèrcit francès. S'hi representa el pas dels napoleònics pel Congost en direcció a Vic l'abril de 1809. Aquest exèrcit, lògicament, va passar per Tona
(Cedit per R.Ginebra)

ESTUDIS

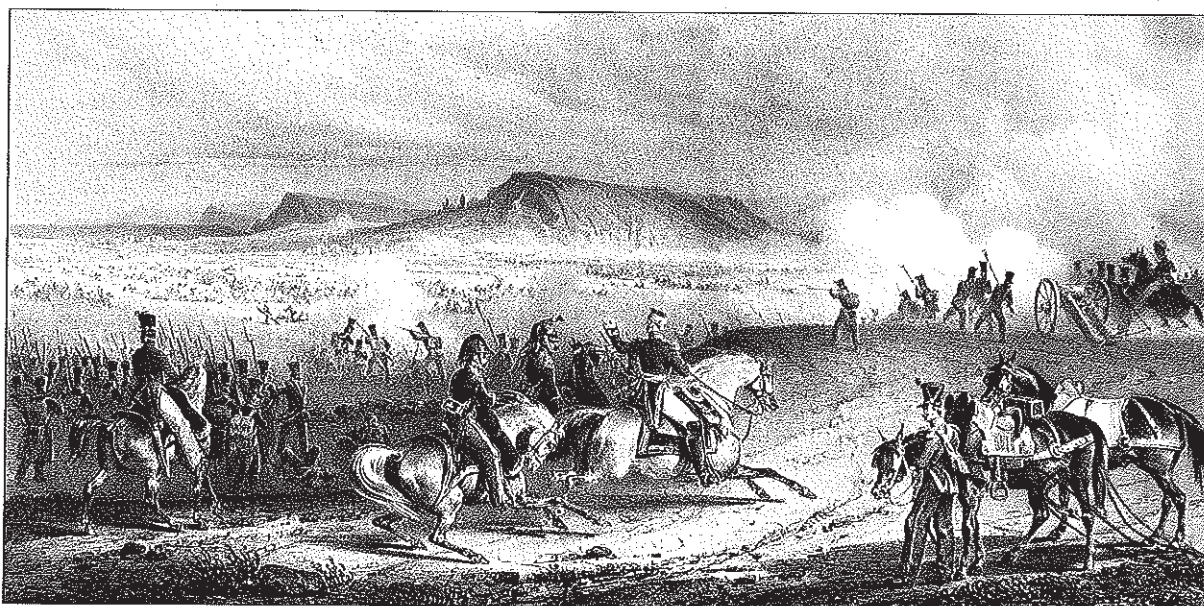
La batalla de Vic (1810), un episodi de la invasió napoleònica de Catalunya

- 48** Al principi de 1810, la guerra feia gairebé dos anys que durava. El bàndol patriota englobava la immensa majoria de la població, i només alguns afrancesats s'havien posat del costat dels ocupants. Però els bonapartistes tenien un exèrcit eficaç i ben dirigit, que solia guanyar totes les batalles a camp obert. Se li oposaven un conjunt heterogeni de forces d'obediència espanyola en el qual les restes de les tropes regulars –penosament reconstituïdes– havien de ser auxiliades per milícies de voluntaris i per guerrillers amb poc ensinistrament.

A Catalunya eren sobretot els sometents i els miquelets, d'arrelada tradició, els qui des de l'inici de la guerra hostilitzaven els francesos, ajudats per les restes disperses de les guarnicions espanyoles. Des del final de 1808 havien afluït al Principat més tropes regulars procedents de diverses regions de la Península, fins constituir un exèrcit de trenta mil homes. Però els imperials també havien rebut reforços, i, millor dirigits, van desfer successivament les tropes patriotes a Cardedeu, Molins de Rei i Valls.

Després de la batalla de Valls –febrer de 1809– l'exèrcit regular espanyol havia quedat força disminuït i sense cap voluntat de plantejar una nova topada frontal, malgrat el suport de la població catalana i els esforços de miquelets i sometents. Els napoleònics van continuar implacablement el seu pla per sotmetre Catalunya: ocupació de la línia de la costa i de les principals places fortes. Donat que aleshores només tenien Figueres i Barcelona, el pròxim pas havia de ser la conquesta de Girona, per tal d'assegurar la línia de comunicacions amb França.

Fou en aquest context quan els imperials havien vingut per primera vegada a la plana de Vic. Procedent del camp de Tarragona –ciutat que no s'havia atrevit a envestir– l'exèrcit del general Saint-Cyr va transitar pel Vallès i, quan tothom donava per segur el destí gironí, va escometre les defenses patriotes del Congost i de Sant Feliu de Codines i penetrà a la plana de Vic a mitjan abril de 1809, sojornant-hi durant dos mesos. Portava amb ell dos mil presoners espanyols i una epidèmia de tifus que després feu estralls a la comarca. La ciutat de Vic va ser saquejada i les masies del pla foren cremades o destruïdes una per una, donat que

Gravat de M.C Langlois sobre la batalla de Vic. Es pot distingir perfectament el turó del Clascar, a Malla, i, més al fons, en tercer terme, el turó del Castell de Tona. Possiblement és la primera imatge d'aquest turó que es coneix (Cedit per R.Ginebra)

els seus habitants havien fugit massivament. Saint-Cyr havia volgut proveir-se en una comarca encara no devastada abans d'acudir al setge de Girona.

Ocupada per fi aquesta ciutat pels bonapartistes el 10 de desembre de 1809 després d'una impressionant resistència, el nou general en cap napoleònic, mariscal Augereau, va disposar la persecució de les forces patriotes en retirada. Mentre ell en persona s'ocupava de dispersar els nuclis de sometents que encara quedaven a l'Empordà i al Gironès –residus de l'aixecament d'un infructuós sometent general per auxiliar Girona–, el general Pino es dirigia contra el fort d'Hostalric, i el general Souham penetrava a final de desembre a la Garrotxa i al Ripollès per empaitar altres nuclis de resistents, entre els que es trobava el gruix de l'exèrcit regular espanyol.

Aquest havia establert provisionalment el seu quarter general a Centelles, enmig d'una greu crisi política i militar que sacsejava el Principat. Quatre mil homes guardaven les altures del Grau d'Olot. Souham els envoltà i els feu fugir sense resistència, i el dia 12 de gener de 1810 entrava a Vic i disposava destacaments cap al sud i ponent de la plana. L'exèrcit patriota s'havia retirat a les altures del Moianès i havia format de nou el quarter general a Esparreguera. Era la segona ocupació de la comarca d'Osona pels francesos. Mentrestant, seguia el setge del castell d'Hostalric.

La crisi que havia succeït a la caiguda de Girona havia provocat el relleu en la cúpula militar de Catalunya. El capità general Joaquín Blake, molt professional però temorenc, havia estat rellevat per Enrique O'Donnell, un militar decidit i valent, actiu i ambiciós, però impulsiu i poc previsor. Aquest nomenament aixecà la moral dels catalans i revifà la lleva per omplir els rengles de l'exèrcit regular. O'Donnell va considerar l'aniquilació de la divisió de Souham –inferior als deu mil homes i gairebé del tot aïllada a la plana de Vic– com una oportunitat d'or que se li presentava.

Des de l'altiplà del Moianès, el general espanyol va preparar la batalla assegurant-se superioritat numèrica. Mesos abans, O'Donnell havia aconseguit evadir-se de Girona amb un escamot semblant el desconcert en l'exèrcit francès que l'assetjava. En aquesta acció havia fet fugir Souham del seu allotjament mig nu; ara estava impacient per destruir-lo. El general napoleònic Rey, des de Barcelona, havia intentat sense èxit advertir les forces imperials de Vic amb una petita papereta de l'acció que es preparava contra elles. Els dies 11 i 13 de febrer O'Donnell havia llançat ja sengles escomeses de reconeixement per Tona i Malla que havien arribat gairebé a les portes de la capital d'Osona.

LA BATALLA

El 20 de febrer, de bon matí, el gruix de les forces de O'Donnell i els sometents de Francesc Rovira baixaven de les costes de ponent disposats per a la batalla decisiva. Van començar el foc aquests últims contra el quart batalló del tercer regiment napoleònic d'infanteria de línia, aquarterat a Gurb, probablement a la zona del mas Saits. Tal fou la intensitat de l'atac, que semblava que allà s'esdevindria l'investida principal. Però Souham, agafat per relativa sorpresa, no es deixà enganyar. Va ordenar la concentració a Vic de totes les seves tropes disperses pel pla –entre elles el batalló de Gurb, que es replegà en ordre– i les va disposar en semicercle pel sud i l'oest de la ciutat, en direcció al pla de Malla, on s'esdevingué el gruix de la batalla. La línia imperial anava, aproximadament, des de la Serradesanferm –on hi havia l'ala esquerra– fins el Castell d'en Planes.

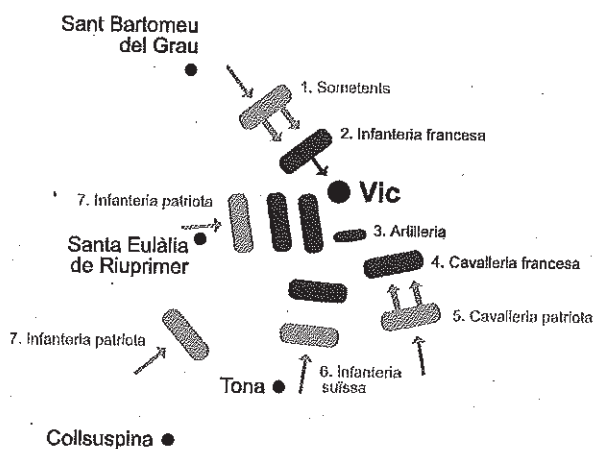
ESTUDIS

La batalla de Vic (1810), un episodi de la invasió napoleònica de Catalunya

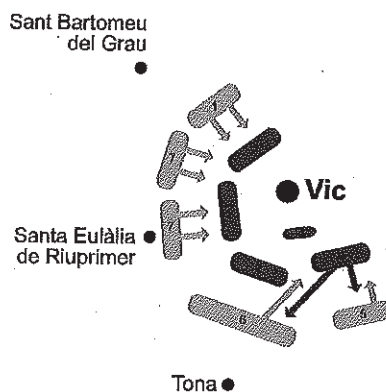
50

Batalla de Vic

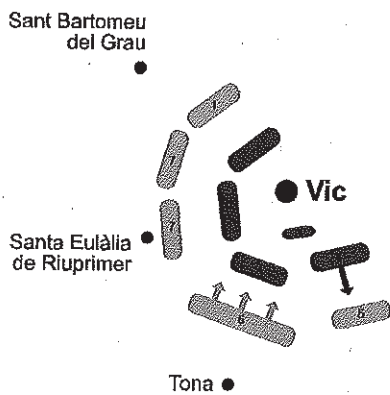
20 de febrer de 1810

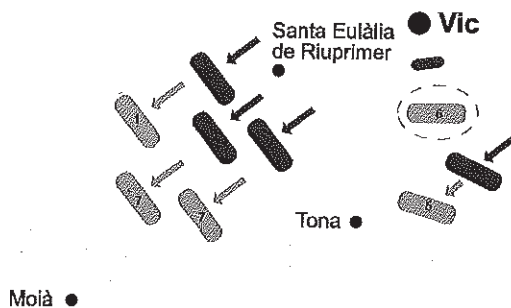
1 Desplegament inicial. Atac de la cavalleria i dels sometents patriotes. Retirada ordenada del 4t. batalló d'infanteria napoleònic aquarterat a Gurb.

3 Fort atac patriota contra els dos flancs de l'exèrcit napoleònic per intentar desbordar-los. El general Souham és ferit. Contraatac de les unitats de dragons (cavalleria) Imperials.

2 Atac patriota contra el centre napoleònic amb totes les reserves disponibles durant tres hores. Els napoleònics aguanten. L'atac de la cavalleria patriota contra el flanc esquerre francès fracassa.

4 Rendició de la infanteria suïssa que atacava el flanc esquerre imperial, forçada pels dragons. Inici de la desbandada de l'exèrcit patriota, que fugí cap a Moià perseguit pels napoleònics.

Croquis de la disposició de les tropes durant la batalla (informació: Maties Ramisa)

El general francès va situar el 42è regiment de línia en el centre del seu dispositiu, el primer regiment d'infanteria lleugera a la dreta –recolzat pel quart batalló del 93– i la cavalleria a les ales i donant suport als tres canons que tenia la divisió napoleònica. Els punts febles dels imperials eren la inferioritat numèrica i la posició defensiva, els punts forts el major ensinistrament de les tropes, la qualitat del comandament i la possessió d'artilleria, de la que mancaven els patriotes.

Des que els sometents de Rovira havien iniciat l'atac a Gurb, el foc es va estendre per tota la línia. O'Donnell ordenà una furiosa ofensiva general utilitzant les millors tropes de què disposava, entre elles un regiment suís. Va concentrar la cavalleria provinent de Tona al seu flanc dret, i la llançà contra el flanc esquerre bonapartista amb la intenció de desbordar-lo. Els soldats espanyols van estar a punt d'aconseguir aquest objectiu i fins i tot s'apoderaren d'un canó enemic. Però la reacció de Souham no es feu esperar: va ordenar el contraatac del 24è regiment de dragons –cavalleria–, reforçat per la companyia d'elit de *dragons de Napoleó* a l'ala esquerra. Aquestes forces van deturar l'investida patriota i posaren la cavalleria de O'Donnell en retirada.

En aquesta fugida el cos muntat espanyol va perdre molts homes a causa de la persecució dels dragons i pel foc de fuselleria i d'artilleria que se li feia des de la línia francesa. Una trentena de cavalls van caure en una fossa plena de fang de la que no pogueren sortir. Els napoleònics van recuperar el canó, i en conjunt la maniobra acabà en fracàs per O'Donnell.

Exasperat, aquest general va recórrer aleshores a les tropes de reserva i decidí un contundent atac contra el centre napoleònic amb totes les seves forces. Però també aquí l'ímpetu patriota va topiar amb la tossuda resistència del 42è regiment i del batalló del 93, que no van cedir ni una polsada de terreny. L'assalt va durar tres hores i la situació va romandre en taules. El foc de fuselleria era vivíssim i les baixes s'acumulaven a ambdós bàndols. Per tal de *desempatar* la batalla, O'Donnell va ordenar finalment una atrevida maniobra contra els dos flancs imperials, amb forces triplicades.

Va ser en aquest moment quan el general Souham rebé una ferida de bala al pols esquerre, que el va posar en perill de perdre l'ull. Hagué de ser evacuat cap a Vic, al palau episcopal on residia amb el bisbe Francesc Veyan, per tal de rebre les cures pertinents. Mentrestant, el comandament de la divisió francesa va ser encomanat al general de brigada Augereau, nebot del mariscal del mateix nom que aleshores era el governador general napoleònic de Catalunya. La intensitat de la batalla havia provocat que altres alts oficials bonapartistes també fossin ferits, com van ser el cas del coronel Delord i del coronel Espert.

Des de les altures del palau episcopal, el general Souham contemplava la batalla al costat del bisbe. En un primer moment es va inclinar pel triomf espanyol, atesa la fúria de l'atac patriota, i així ho manifestà al bisbe Veyan. Però una estona més tard, havent vist que les tropes de O'Donnell tenien un flanc al descobert, va vaticinar la victòria francesa. En efecte, l'escomesa contra les dues ales de l'exèrcit francès havia estat aturada per la fermesa dels imperials. El primer regiment d'infanteria lleugera manat pel coronel Bourgeois la va detenir per la dreta. Havent rebut les primeres cures de la seva dolorosa ferida, el general Souham es

ESTUDIS

La batalla de Vic (1810), un episodi de la invasió napoleònica de Catalunya

52 va reincorporar al seu lloc de combat i reprenqué la direcció de l'exèrcit.

Més transcendental per a la conclusió de la batalla foren els combats que es desenvoluparen a l'entorn de l'ala esquerra napoleònica. En un suprem esforç per trencar la línia enemiga, el general O'Donnell havia abocat aquí un fort contingent d'infanteria suïssa recolzat per tota la cavalleria. El caràcter fogós del general espanyol li havia fet descuidar alguns detalls: tot llençant l'atac general, s'havia quedat sense reserves i havia desguarnit un dels seus flancs.

El contraatac bonapartista pel costat esquerre fou menat de nou per un regiment de dragons –cavalleria– i dues unitats de caçadors, que van deturar els suïssos i aconseguiren la seva rendició. Mil homes perderen les armes i les banderes, i foren fets presoners. Aquesta desfeta escampà el pànic entre la resta de les tropes que atacaven l'ala esquerra francesa, les quals es desbandaren i fugiren cap a Tona i després cap a Collsuspina perseguits per la cavalleria imperial, que en féu una mortaldat.

El moviment irresistible de por provocat per la rendició dels suïssos es va estendre aviat per la resta de l'exèrcit patriota, que inicià igualment la retirada cap a Moià, perseguit per la infanteria napoleònica. La batalla havia durat fins el vespre. Durant tota la nit, va continuar la matança pels boscos de Múnter, de Sant Sebastià i de Collsuspina.

Les conseqüències

“La terre était jonchée de morts, de blessés, d'armes et de débris” (el terra estava cobert de morts, de ferits, d'armes i de destrossa), assegurava el mariscal Augereau en el relat de la batalla publicat al Diari de Barcelona el 22 de març de 1810. Aquest relat és la principal font d'aquest fet històric; l'altre bàndol no en va fer cap versió per raons òbvies, tot i que O'Donnell va voler minimitzar l'abast de la derrota.

El mariscal francès Pierre Augereau (Extret de J.MERCADER I RIBA. *Catalunya i l'imperi napoleònic*, Barcelona 1978)

El general Enrique O'Donnell, capità general de Catalunya el 1810 (dibuix de J.Serra, extret de J.MERCADER I RIBA. Catalunya i l'imperi napoleònic, Barcelona 1978)

Augereau adjudicava a l'exèrcit patriota una pèrdua de 3.500 homes –morts i ferits– i 3.250 presoners, enviats de camí cap a França. En canvi, segons ell la divisió de Souham només havia tingut 415 baixes entre morts i ferits. Molt probablement aquestes xifres són exagerades. Ni els espanyols devien perdre tant, ni els francesos tant poc. És raonable pensar que les baixes napoleòniques dupliquessin amb escreix la xifra admesa pel mariscal bonapartista, mentre per l'altre bàndol devia haver-n'hi bastant més d'un miler, potser fins i tot dos.

Durant tres dies van cremar tres fogueres sobre el camp de batalla, en les quals foren incinerats els soldats francesos morts. Només després els imperials van donar el permís per enterrar els cadàvers de l'exèrcit enemic. L'hospital de Vic fou desocupat per poder encabir-hi els ferits bonapartistes.

En el bàndol patriota, la derrota a la batalla de Vic va desfermar els habituals rumors de traïció, que el poble es complaïa en divulgar. Els murmuris assenyalaren el cap de la tercera columna de O'Donnell que havia d'atacar per la Guixa i que, segons aquesta versió, no va comparèixer amb les tropes.

“Le général O'Donnell ne pourra désormais trouver son salut que sous les murs de Tarragone” (el general O'Donnell només podrà salvar-se en endavant sota els murs de Tarragona), afirmava el mariscal Augereau. Però la batalla de Vic no va pas comportar la destrucció de l'exèrcit patriota; només l'habitual dispersió de les tropes, que foren de nou treballosament recollides. Encara quedava un any llarg de guerra fins que els imperials poguessin posar setge a Tarragona, un objectiu que Augereau no va poder aconseguir. Per contra, un mes després de la batalla de Vic fou el mariscal qui va haver de retirar-se i protegir-se sota les fortificacions de Girona, fet que va provocar la seva destitució per Napoleó.

ESTUDIS

La batalla de Vic (1810), un episodi de la invasió napoleònica de Catalunya

- 54 De tota manera, la victòria de Souham a Vic va consolidar el setge francès del castell d'Hostalric, que va caure pel maig a les seves mans. I va demostrar a l'impulsiu O'Donnell, una vegada més, que les tropes franceses eren pràcticament imbatibles a camp obert. Des d'aleshores el general espanyol aniria amb més compte.

ELS Francesos a Tona

Segons explica l'historiador Antoni Pladevall a partir de fonts tonenques, els napoleònics van ocupar el poble de Tona tres vegades: l'abril de 1809, el gener de 1810 i el novembre de 1810. Molt probablement hi van passar com a mínim dues vegades més provinents del Congost, pel juliol de 1811 i pel novembre de 1812. La primera invasió d'abril de 1809 va ser, sens dubte, la més destructiva. Era la primera vegada que els bonapartistes venien a la Plana, i el terror dels habitants era majúscul. També ho era l'odi als imperials i la combativitat patriòtica, doncs feia relativament poc que la guerra havia començat. Tot això explica que els osonencs fugissin massivament de masies i pobles per refugiar-se a les muntanyes dels encontorns, fent el buit total als invasors, tal com ordenaven les consignes de la Junta Superior de Catalunya.

També els habitants de Tona i de les masies del voltant van escapar. Els francesos van dallar el blat verd dels camps i l'usaren com a farratge pels cavalls. Saquejaren les cases i els graners, robaren les joies i destruïren el mobiliari. Moltes cases de Tona i de les masies dels encontorns van ser cremades o aterrades.

Els imperials van cremar les bastides de la nova església parroquial que s'estava construint prop del Carrer, van saquejar la parroquial (l'actual ermita de Lurdes) i van cremar la casa del Barri i la casa de Vilamajor i la seva capella de Sant Francesc. A les invasions de 1810 es van reproduir els saqueigs i els robatoris. A més, tres paisans foren penjats vora Tona pels francesos, els quals van matar també diversos militars espanyols malalts que van trobar a la vila. L'ajuntament va avaluar les pèrdues ocasionades pels ocupants en 139.066 duros, és a dir, gairebé 2,8 milions de rals. Una veritable fortuna si es té en compte que el sou diari mitjà era aleshores de quatre a vuit rals.

Bibliografia:

- BOFARULL, Antoni de. *Historia crítica de la guerra de la Independencia en Cataluña*, 2 vol., F. Nacente, Barcelona 1887.
- GÓMEZ DE ARTECHE Y MORO, José. *Guerra de la Independencia: historia militar de España de 1808 a 1814*, 14 vol, Imp. Asilo Huérfanos, Madrid 1868-1903.
- LAFFAILLE, G. *Mémoires sur la campagne du Corps d'Armée des Pyrénées Orientales*, Anselin et Pochard, Paris 1826.
- ORDEIG, Ramon. *La batalla de Vic*, "Revista de Vic", Vic 1985.
- PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys d'història*, Ajuntament de Tona - Eumo Editorial, Tona - Vic 1990.
- RAMISA, Maties. *La Guerra del Francès al Corregiment de Vic, 1808-1814*, Eumo Editorial, Vic 1993.
- *Els catalans i el domini napoleònic*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1995.